

КОНЦЕПЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ПЕРІОДИЗАЦІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІКИ ПРАЦІ В РЕСПУБЛІЦІ ПОЛЬЩА

CONCEPT AND PERIODISATION OF THE FORMATION AND DEVELOPMENT OF PEDAGOGY OF LABOR IN THE REPUBLIC OF POLAND

У статті представлено обґрунтування концепції дослідження становлення та розвитку педагогіки праці в Республіці Польща в другій половині ХХ – на початку ХІ століття. Визначено методологічні рівні (філософський, загальнонауковий, конкретно-науковий і технологічний) та підходи до здійснення дослідження, розкрито їхні ознаки й особливості застосування. Вказано, що методологічну основу дослідження становлять системний, синергетичний, культурно-історичний та аксіологічний підходи, що дозволило скласти чітке уявлення про педагогіку праці як галузь педагогічного знання. Увиразнено науково-дослідницьку проблематику й обґрунтовано чотири етапи розвитку педагогіки праці Республіки Польща: етап науково-організаційних засад становлення та розвитку педагогіки праці (1972–1989 рр.); етап розвитку педагогіки праці в контексті процесів євроінтеграції (1990–2003 рр.); етап європейського виміру розвитку педагогіки праці (2004–2012 рр.); етап розвитку педагогіки праці в контексті глобалізаційних тенденцій (2013–2018 рр.).

Ключові слова: концепція, методологічні рівні, методологічні підходи, періодизація, етапи.

В статье представлена обоснованная концепция исследования становления и развития педагогики труда в Республике Польша во второй половине ХХ – в начале ХХІ века. Определены методологические уровни (философский, общенаучный, конкретно-научный и технологический) и подходы к реализации исследования, раскрыты их признаки и особенности применения. Методологической основой исследования являются системный, синергетический, культурно-исторический и аксиологический подходы, что позволило составить четкое представление о педагогике труда как отрасли педагогического знания. Вычле-

ненная научно-исследовательская проблематика послужила обоснованию четырех этапов в развитии педагогики труда Республики Польша: этап научно-организационных основ становления и развития педагогики труда (1972–1989 гг.), этап развития педагогики труда в контексте процессов евроинтеграции (1990–2003 гг.), этап европейского измерения развития педагогики труда (2004–2012 гг.), этап развития педагогики труда в контексте глобализационных тенденций (2013–2018 гг.).

Ключевые слова: концепция, методологические уровни и подходы, периодизация, этапы.

The article contains the reasoning of conception of researching the formation and development of labor pedagogy in the Republic of Poland in the second half of the 20th – beginning of 21st century. The methodological levels (philosophical, general-scientific, concrete-scientific and technological) and approaches to the research process, its characteristics and features of the application are revealed. It was indicated that the systematic, synergetic, cultural-historical and axiological approaches are used as a methodological basis for the study. Appropriately the pedagogy of labor is coming up as a branch of pedagogical knowledge. Its highlighted a scientific and research issues and substantiated four stages in the development of the pedagogy of labor of the Republic of Poland: the stage of the scientific and organizational principles of the formation and development of labor pedagogy (1972–1989); the stage of development of labor pedagogy in the context of the European integration processes (1990–2003); the stage of European dimension of the development of labor pedagogy (2004–2012); the stage of development of labor pedagogy in the context of globalization trends (2013–2018).

Key words: concept, methodological levels, methodological approaches, periodisation, stages.

УДК 37.013.8(438)

Когут С.Я.,

канд. пед. наук, доцент,
завідувач кафедри загальної
та соціальної педагогіки
ВНЗ «Український католицький
університет»

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Інформаційне суспільство, створюючи кожній особистості унікальні можливості для самореалізації, ставить виклики методологічного характеру перед педагогічною наукою та системою професійної підготовки фахівців. Тому розвитку педагогічних дисциплін і відповідних їм спеціальностей має надаватися вагоме значення, зокрема педагогіці праці, що досліджує особливості навчання людини професії та формування професійно і соціально важливих якостей особистості для різних галузей промисловості, сільського господарства та сфери послуг, їхніх професійних компетенцій з урахуванням сучасних вимог ринкової економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Пріоритетна роль у визначенні стратегічних завдань та напрямів досліджень, супроводу та моніторингу

наукових досліджень відводиться інституціям Національної академії педагогічних наук України. У центрі уваги науковців міждисциплінарні дослідження, що увиразнюються в нові галузі педагогічного знання. Зокрема педагогіку праці, дослідження якої в Україні започатковано Н. Нічкало й І. Зязюном. На сучасному етапі розвитку педагогіки в Україні А. Алексюк, Г. Васянович, Т. Десятов, В. Кремень, Н. Нічкало, Л. Пуховська, В. Радкевич, С. Сисоєва, Л. Лук'янова та багато ін. активно досліджують концептуальні проблеми професійної педагогічної освіти, професійної порівняльної педагогіки, інновації в педагогіці професійної освіти, запровадження компетентнісного підходу в сучасній освіті.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Науковий аналіз обраної

проблеми показав, що в педагогічній теорії означена проблема досліджувалася в контексті таких аспектів: глобалізаційні процеси та їхній вплив на розвиток освітніх систем, історія розвитку професійної підготовки / систем освіти, теорія та методика підготовки фахівців у професійних навчальних закладах, педагогічні технології в неперервній професійній освіті, післядипломна освіта фахівців. Водночас проблема становлення і розвитку педагогіки праці як галузі педагогічного знання Республіки Польща, її вплив на формування професійної підготовки фахівців минулого і сучасності як можливий напрям підготовки фахівців, як підґрунтя для створення ефективної системи працевлаштування випускників різного рівня комплексно не досліджена.

Метою статті є представлення розробленої концепції дослідження й обґрунтування періодизації становлення та розвитку педагогіки праці в Республіці Польща як галузі педагогічного знання.

Виклад основного матеріалу. Методологічною умовою проведення дослідження становлення та розвитку педагогіки праці в Республіці Польща приймаємо положення про вагомість урахування історичних, політичних, економічних, освітніх і культурних особливостей країни, їхнього впливу на розвиток освіти, педагогіки загалом і на педагогіку праці зокрема. Відомо, що наука як система знань має основні структурні компоненти, зокрема: теорію, що систематизує емпіричний матеріал, описує та пояснює його, здійснює передбачення нових ефектів і можливих процесів, виявляє перспективи їх практичного використання; науково-дослідну програму, яка орієнтує науковий пошук, процес висування гіпотез, залучення традицій до нових підходів; проект, який поєднує теорію і практику функціонування ідей з алгоритмом їх об'єктивності й технологіями застосування [1, с. 411].

Провідною концептуальною ідеєю дослідження визначеної проблеми наукового пошуку є пріоритетність монографічного (окремого) дослідження становлення та розвитку педагогіки праці як галузі педагогічного знання в Республіці Польща, що дає можливість зосередити увагу на розкритті предметного поля досліджень у ретроспективі, дослідницького інструментарію, діяльності наукових шкіл, професійній підготовці фахівців і суспільному значенні педагогіки праці. Застосування монографічного підходу забезпечує умови для проведення системного вивчення та неупередженої зовнішньої оцінки педагогіки праці як галузі педагогічного знання в її історичному розвитку.

Дослідження становлення та розвитку педагогіки праці в Польщі здійснювалося в декілька етапів. На першому етапі приділено увагу аналізу базового термінологічного апарату педагогіки праці як галузі педагогічного знання. Розуміння

сутності понять для наукових досліджень має особливе значення, оскільки сприяє чіткому оперуванню дефініціями та вказує на сферу наукового застосування. Базові поняття об'єднано в групи за визначеним критерієм.

На другому етапі розкрито науково-організаційні засади становлення та розвитку педагогіки праці через визначення передумов її становлення як галузі педагогічного знання, висвітлення наукових напрямів діяльності Інституту професійної підготовки Польщі як середовища формування та розвитку теоретико-методологічних засад педагогіки праці, діяльність провідної наукової школи Т. Новацького, становлення педагогіки праці як напряму професійної підготовки фахівців.

На третьому етапі дослідження продемонстровано вплив процесів глобалізації та євроінтеграції на теорію і практику педагогіки праці. Вирішуючи це завдання, проаналізували структурні та якісні зміни в освіті, професійній підготовці фахівців Республіки Польща (далі – РП) під впливом політики Європейського Союзу, розглянули наукові проблеми та методи досліджень педагогіки праці.

Четвертий етап охоплює аналіз європейського виміру розвитку педагогіки праці та професійної підготовки фахівців РП. Вказано на зміни, які вплинули на зміст педагогіки праці як галузі педагогічного знання, підсилили її наукову й суспільну значущість у контексті розвитку людського капіталу та суспільства сталого розвитку. Наведена послідовність проведення дослідження сприяла ґрунтовному аналізу об'єкта дослідження – педагогіки праці Польщі в її історичному розвитку.

Методологія дослідження становлення та розвитку педагогіки праці має багаторівневу структуру й розкрита на чотирьох рівнях – філософському, загальнонауковому, конкретно-науковому і технологічному (Н. Ничкало [2], П. Підкасистий [3], М. Фіцула [4], Е. Юдін [5]).

Вказуючи на засади філософського рівня методології дослідження, зазначимо, що в її основі є гуманістична філософія, дотримання засад якої налаштовує дослідника на пізнання в атмосфері творення суб'єкт-суб'єктних стосунків, науково-педагогічного простору. Вивчаючи об'єкт дослідження, зокрема, дотримувалися таких принципів пізнання:

– єдності історичного й логічного, вказує на поєднання вивчення генези об'єкта дослідження, його теорії та перспектив розвитку; дотримання принципу уможливило розкриття логіки розвитку педагогіки праці як педагогічної субдисципліни через аналіз вибудовування зв'язків між її компонентами;

– усебічного вивчення явищ і процесів, орієнтує на розгляд досліджуваного об'єкта не ізольовано, а зв'язано та залежно від зовнішніх чинників, на різних рівнях і в різних умовах; дотримання прин-

ципу сприяло комплексному дослідженню проблеми становлення й розвитку педагогіки праці, з визначенням взаємозв'язків з іншими системами вищого порядку, врахуванням зовнішніх впливів;

- об'єктивного й конкретно-історичного розгляду явищ і процесів. Дотримання цього принципу застерігало від привнесення зовнішнього й суб'єктивного в досліджуваній об'єкт, сприяло його розгляду крізь призму конкретного визначеного історичного періоду;

- єдності теорії та практики. Принцип спонукає ґрунтувати теоретичне дослідження на практиці, що запобігає стихійності розгляду практики завдяки її ретельному теоретичному обґрунтуванню; розвиток педагогіки праці розглядали у взаємозв'язку із професійною підготовкою фахівців, що створило умови для вияву взаємовпливів у цих двох системах, вказало на практику застосування досліджень педагогіки праці, їхньої науково-практичної цінності.

Для дослідження становлення та розвитку педагогіки праці ми відібрали наукові підходи, які створюють умови для систематизації накопиченого матеріалу із цієї проблеми, що дозволить скласти чітке уявлення про педагогіку праці як галузь педагогічного знання. Серед методологічних підходів до здійснення наукового пошуку ми виділили: системний, синергетичний, культурно-історичний та аксіологічний. Розглянемо наведені підходи детальніше.

В організації та проведенні наукового пошуку наскрізною лінією загальнонаукового рівня визначили системний підхід. Він відображає найзагальніші зв'язки і взаємозумовленість педагогічних явищ і процесів. Його основу становлять система і структура. Під системою розуміємо: сукупність принципів, покладених в основу певного вчення; порядок, зумовлений правильним розташуванням частин, стрункий ряд, зв'язане ціле [6, с. 767]; сукупність елементів, які перебувають у взаємозв'язку один з одним і із середовищем, створюючи цілісність та єдність [7, с. 8].

Дотримання системного підходу в дослідженні дало змогу описати педагогіку праці в її історичному розвитку від другої половини ХХ ст. і до наших часів як системне утворення. Визначаючи системні ознаки педагогіки праці як галузі педагогічного знання, ми опиралися на провідні методологічні дослідження Т. Ільїної, Н. Кузьміної, В. Загвязинського, Б. Ломова, В. Кушніра. Також підходів, які визначив Ю. Сурмін [7, с. 8], який, характеризуючи сутність, структуру і методологію науки, зазначив, що вона є: соціальним інститутом (наука є певною соціальною інфраструктурою, яка тримається на соціально-інституційних, правових, моральних, когнітивних, методологічних імперативах); діяльністю (наука виявляє себе в соціологічному і когнітивному аспектах); знанням (наука є

розгорнутою асоціацією емпіричних і теоретичних, фундаментальних і прикладних, формальних і змістових, описових і пояснювальних та інших одиниць, націлених на розкриття об'єктивних законів).

Отже, методологія системного підходу сприяла вивченню педагогіки праці як системи через її особливі складові структурні елементи, а саме:

- педагогічну дисципліну (інституційна формалізація), з визначенням спрямованості і змісту (зміст і освітні функції праці);

- багатоаспектність її функціонування – як самостійної дисципліни, як частини метапедагогіки, як теоретико-методологічної основи професійної підготовки; інтеграція науки, технологій, навчання і професійної діяльності;

- цілісність щодо потреб зовнішнього середовища – практична цілеспрямованість її складових елементів на досягнення спільної мети – теоретико-методичні основи побудови відкритої, гнучкої, багаторівневої системи неперервної професійної освіти, професійний розвиток людського капіталу, становлення суспільства сталого розвитку;

- структурованість як розвиток методології педагогіки праці – впорядкованість, організованість, інтегрованість її складників – об'єкт, предмет, завдання, поняттєво-термінологічний апарат, методи досліджень, міждисциплінарні зв'язки, поширення і застосування результатів досліджень;

- функціональність (практичність) системи, її здатність до організаційного, проектувального, конструктивного розвитку, беручи до уваги зміни зовні системи, впливу на неї позасистемних чинників (якість навчання, оцінка якості й ефективності освіти, кваліфікації, стандарти кваліфікацій);
- наявність специфічних закономірностей, які відображають причинно-наслідкові зв'язки перебігу процесів, наявних у досліджуваній системі.

Розгляд і вивчення педагогіки праці як складної відкритої системи спонукає до застосування синергетичного підходу, характерною рисою якого є вивчення будь-якої системи в історії її розвитку (І. Добронравова [8], А. Євтодюк [9], Е. Князева, С. Курдюмов [10], О. Чалий [11], М. Каган [12]).

Як пише С. Васильєва, синергетика як наука досліджує процеси переходу складних систем із невпорядкованого стану в упорядкований, намагається побудувати моделі процесів виникнення вищих рівнів організації з нижчих; передбачає цілеспрямовану побудову більш високоорганізованого об'єкта, системи організованіших елементів. Основними поняттями синергетики є: самоорганізація, відкритість, нелінійність, флуктуація, система, процес, вірогідність, інформація, зворотний зв'язок, кооперативна взаємодія тощо [13, с. 81].

За словами В. Кременя, один зі здобутків синергетики полягає в розкритті того, що властивість самоорганізації є атрибутивною для всіх складних нелінійних відкритих систем. Отже, їхнє функціо-

нування і розвиток відбуваються на основі механізмів і процесів самоорганізації та саморозвитку. Для їх виникнення і розгортання є такі передумови: здатність системи обмінюватися із середовищем енергією, речовиною й інформацією; достатня віддаленість системи від точки рівноваги; нерівноважність системи, унаслідок чого посилення флуктуації може призвести до дезорганізації колишньої структури. Хаос, на думку В. Кременя, відіграє конструктивну роль у процесах самоорганізації: з одного боку, він руйнівний, адже хаотичні малі флуктуації у визначених умовах спричиняють руйнування складних систем; з іншого – творчий, оскільки є в основі механізму об'єднання простих структур у складні, узгодження темпів їхньої еволюції, виведення системи на вищий рівень розвитку. Руйнуючи, хаос будує, а будуючи – призводить до руйнування [14, с. 5].

Поділяємо думку Л. Голубничої, яка зазначала, що для історико-педагогічних досліджень важливою рисою синергетичного підходу є єдність науки, інтеграція та взаємозбагачення різних її галузей. Використовуючи досягнення суміжних наук: психології, філософії, історії культури, літератури тощо, дослідник зможе найбільш повно та різнобічно вивчити певне педагогічне явище або питання, з'ясувати вплив суміжних знань на їхнє виникнення та розвиток, спрогнозувати їхнє майбутнє в педагогічній науці [15, с. 126].

Отже, синергетичний підхід дав можливість розглянути педагогіку праці як галузь педагогічного знання, що є продуктом процесів самоорганізації, які ґрунтуються на діалектиці загального й індивідуального, односпрямованого та багатолінійного, їй притаманні варіативність, відкритість, здатність до флуктуацій (випадкових відхилень) і біфуркацій (роздвоєнь). Вивчення проблеми становлення й розвитку педагогіки праці на засадах синергії створює можливості для виявлення закономірностей, які впливали на розвиток педагогіки загалом, класифікацій у педагогічній науці, розвиток спектра її субдисципліни, що мало вплив на якісні та кількісні зміни в освіті і професійній підготовці фахівців РП.

На конкретно-науковому рівні дослідження, беручи до уваги історико-педагогічну перспективу становлення та розвитку педагогіки праці, використовували низку конкретно-наукових підходів і методів дослідження. Зокрема, культурно-історичний (розуміння значення і впливу педагогіки праці на розвиток професійної підготовки фахівців, її вплив на культурно-освітній розвиток суспільства; підготовку нової генерації радників / педагогів для різних галузей народного господарства й економіки, культурологічний аспект у змісті підготовки). Історико-структурний метод сприяв структуруванню накопиченого історико-педагогічного інформаційного масиву, співвіднесенню

його з визначеними періодами розвитку педагогіки праці як педагогічної субдисципліни. Систематизація опрацьованих досліджень здійснювалася на основі проблемно-тематичного та хронологічного методів.

Коли йдеться про взаємозв'язок «людина – праця», то найчастіше він асоціюється з поняттями ринку праці, робочих місць, працедавців, працівників тощо, тобто застосовується економічний підхід. У працях польських науковців – дослідників педагогіки праці, зокрема, провідних експертів Т. Новацького, В. Фурманека, З. Вятровського, акцентовано увагу на гуманістичних аспектах професійної праці, тобто розумінні праці як невід'ємної життєвої цінності, ставленні людини до праці, виховання, адаптації до праці тощо. У дослідженнях польських колег усе більше уваги приділяється соціальним, психологічним, моральним, аксіологічним та іншим детермінантам людської діяльності на засадах співробітництва. Тому в роботі використано й аксіологічний підхід.

Використання такого підходу у вивченні історико-педагогічних явищ є важливою передумовою для розвитку сучасної освіти і професійної підготовки фахівців, оскільки дає можливість виразити притаманні їй цінності.

Свого часу В. Вернадський запропонував нестандартну концепцію становлення розвитку науки. Зокрема, учений обстоював думку, що «зміст науки не обмежується науковими теоріями, гіпотезами, моделями, створеною ними науковою картиною світу: в основі вона головно складається з наукових фактів та їх емпіричних узагальнень, і головним – живим змістом у ній є наукова робота людей» [16, с. 252]. Під час дослідження становлення і розвитку педагогіки праці ми аналізували наукову діяльність творців і дослідників цієї субдисципліни, зокрема Т. Новацького, її основоположника.

Саме тому цілісний науковий аналіз становлення й розвитку педагогіки праці в другій половині ХХ ст. – на початку ХХІ ст. здійснено на засадах поєднання системного, синергетичного, культурно-історичного аксіологічного підходів.

Таке поєднання наукових підходів виводить науковий пошук на рівень міждисциплінарного дослідження. Зазначимо, що реалізація освітніх завдань в європейській країнах суттєво змінила вектор розвитку суспільного ладу за останні роки. Помітними стали фундаментальні тенденції розвитку суспільства й економіки, які не можна не брати до уваги. Насамперед відбувається перехід від індустріального суспільства до суспільства послуг (70% населення працює у сфері послуг); заміна низькокваліфікованої людської праці машинами; зміна організаційних форм підприємницької діяльності (зникають великі високозатратні підприємства, розвиваються малі та середні, децентра-

лізована сфера послуг, «мозкові центри» тощо); «інтелектуалізація» праці (зростає частка теоретичних знань), що потребує сполучення практичних та інтелектуальних компетенцій під час виконання робіт і операцій, уміння працювати в команді; межа між практичною, організаційною й управлінською діяльністю, яка поступово зникає; знання, які стають найважливішою «продуктивною силою і вирішальним чинником у конкуренції» (для окремих осіб, підприємств, організацій, установ і суспільства), що оптимізує інноваційний розвиток різних технологій і зумовлює зміни у світі праці (прогнози на вимоги до кваліфікацій можливі не більше, ніж на 3–5 років) [17, с. 15–16].

Беручи до уваги зазначене, можемо констатувати, що відбулася зміна в розумінні та цінності людської діяльності. Сьогодні вони сприймаються як розширення власних можливостей, формування професійних компетенцій, а тому традиційна система освіти, зорієнтована на передавання майбутньому фахівцю системи знань, умінь і навичок, поступово втрачає свою цінність.

Вихід у простір міждисциплінарності і трансдисциплінарності є ключовою характеристикою гуманітарних досліджень четвертої глобальної наукової революції, в яких також акцентовано увагу на становленні постнекласичного типу раціональності, що розширює поле для рефлексії над людською діяльністю. «Ця рефлексія дозволяє враховувати співвіднесеність отримуваних знань про об'єкт не тільки з особливістю засобів й операцій діяльності, але й ціннісно-цільовими структурами. Водночас експлікується зв'язок внутрішньо-наукових цілей із позанауковими, соціальними цінностями й цілями, тобто наука набуває виразних рис «людиномірності», а окремі природничо-наукові й інженерно-технічні напрями виявляють свій стійкий «гуманітарний ефект»» [18].

До особливих характеристик дослідження постнекласичного рівня належать [18; 19; 20]: перехід від ціле- до ціннісноорієнтованої раціональності, який зумовлюється включеністю свідомості в соціокультурні процеси розвитку; перевага міждисциплінарного (міждисциплінарні запозичення та парадигмальні щеплення ідей) і проблемно орієнтованих форм дослідження над предметоцентричними методами; розуміння систем як таких, що самі розвиваються через проходження точок нестійкості (поліфуркації), де сама людська діяльність не є чимось зовнішнім, а включається в систему, сприяє реалізації вибору зі «суцвіття можливостей»; обов'язкова соціальна експертиза програм і стратегій; експлікація фундаментальних наукових цінностей із позанауковими цінностями та цілями соціального характеру; гуманістичні орієнтири як початкові (первинні) під час визначення стратегій наукового пошуку; наукове знання, що обов'язково має вступати в діалог зі

знанням філософським і теологічним; загальнонаукова методологія конститує сполучення несполучного, а межі поміж науками зміщуються у бік знань вищого рівня абстракції.

Беручи до уваги наведені характеристики дослідження постнекласичної науки, очевидним є те, що наука й освіта стали пріоритетними сферами діяльності. Тому дослідження і поширення досвіду теорії та практики педагогіки праці сприятиме якості людського капіталу (підвищена увага до здоров'я людини, розвитку її задатків, реалізації здібностей, формування ключових і набуття професійних компетенцій), розвитку єдиного простору освіти.

Не втрачають актуальності слова С. Гончаренка, який наголошував на тому, що «педагогічна наука сьогодні має виступати і як теоретична, фундаментальна наука, і як прикладна, практично орієнтована. Вона покликана пояснювати педагогічну реальність, з'ясовувати глибинні основи педагогічної діяльності, описувати, систематизувати і тлумачити множину даних емпіричного рівня. Водночас вона покликана обґрунтувати загальні принципи навчання і виховання, принципи вивчення основ наук, педагогічні правила, методичні рекомендації тощо» [21, с. 40].

Для увиразнення хронології подій у становленні та розвитку педагогіки праці ставили за мету обґрунтувати періодизацію цього процесу. На кожному з визначених етапів сформулювали головні напрями, розкрили особливості педагогіки праці як галузі педагогічного знання, вказали на дискурс між традицією та інновацією в поглядах на освіту, науку та професійну підготовку фахівців.

За словами О. Сухомлинської, проблема періодизації – одна з найголовніших наукових проблем, особливо гуманітарної сфери: від того, що береться за основу періодизації, який контекст вкладаємо в той чи інший період, що є рушійною силою зміни періоду, залежить розгортання певного науково-дослідницького поля. Чітка періодизація дає змогу зрозуміти структурні особливості науки, генезис та еволюцію її ідей, концепцій, методів, тенденцій розвитку; полегшує виявлення її внутрішніх закономірностей, дає можливість наукового узагальнення [22, с. 37–54].

Н. Гупан зазначає, що періодизація передбачає логічне розмежування досліджуваного періоду відповідно до якісної характеристики його стосовно самостійних окремих етапів. Така характеристика має відображати як загальні закономірності розвитку громадського життя, так і специфічні за своїм змістом, а також істотні моменти основних методів і форм ґенези проблеми та визначальних етапів її розвитку [23, с. 13].

Вагомим завданням під час розроблення етапів становлення й розвитку педагогіки праці було визначення головних чинників, які дали би змогу

передати особливості об'єкта дослідження на кожному з етапів.

Водночас варто зазначити, що ми поділяємо міркування науковців (Л. Березівська [24], В. Майборода [25] та ін.), які схилиються до думки про умовність і відносність меж, які фіксують у періодизації кінець одного і початок іншого етапу, оскільки «розмитість» цих меж точніше передає діалектично зумовлену тяглість переходу від однієї якості до іншої, від однієї освітньої парадигми до наступної. І навіть якщо формально якийсь з етапів може бути пов'язаним із певною датою в історії суспільного розвитку чи законодавчим актом в освітній галузі, насправді визрівання передумов появи цього етапу розпочинається за якийсь час до його формалізації і в змістовому, і в організаційному плані.

Зазначимо, що в польській науковій літературі сьогодні, описуючи процес розвитку педагогіки праці, З. Вятровський [26] визначає три хронологічні складові частини: початок (описує рефлексії над роллю праці в житті людини, створення теоретичних підстав професійної підготовки і закладів професійного навчання, формальне й інституційне творення педагогіки праці як педагогічної дисципліни), розвиток і актуальний стан, без визначення назв періодів. У цифровому показнику науковець керується десятиліттями від часу формального виокремлення педагогіки праці з лона педагогічної науки. Припускаємо, що такий підхід продиктовано тим, що педагогіка праці є відносно молодого галуззю педагогічного знання, 2012 р. їй виповнилося всього 40 років.

Проведений теоретичний аналіз науково-педагогічних джерел за темою дослідження дав можливість у межах другої половини ХХ – початку ХХІ ст. виділити й обґрунтувати чотири етапи розвитку педагогіки праці Республіки Польща, а саме: перший етап (1972–1989 рр.); другий етап (1990–2003 рр.); третій етап (2004–2012 рр.); четвертий етап (2013–2018 рр.).

Перший етап (1972–1989 рр.) визначили як етап науково-організаційних засад становлення та розвитку педагогіки праці в Польській Народній Республіці.

Після Другої світової війни для Польщі питання відновити країну після військового спустошення стояло дуже гостро, що й зумовило потребу в професійній підготовці і навчанні кадрів та її науково-теоретичного забезпечення. Для практичної реалізації функціонування закладів професійної підготовки та навчання кадрів створено Центральне управління професійного навчання, завданням якого було визначено науково-теоретичне й організаційно-практичне забезпечення процесу відновлення та розвитку професійної підготовки фахівців. Проте діяльність цього відділу була не в силах дати відповідь на запити

вчителів / викладачів, які потребували відповідної навчально-методичної допомоги у вирішенні проблем процесуального характеру в закладах професійної підготовки та навчання. Тому відповідним наказом Міністерства освіти і виховання РП створено Інститут професійної підготовки.

Початок першого етапу визначено датою задокументованого визнання педагогіки праці як галузі педагогічного знання, започаткуванням діяльності Інституту професійної підготовки у Варшаві, вираженням наукового грона дослідників під керівництвом Т. Новацького як засновника і директора інституту, започаткуванням діяльності Загальнопольського семінару педагогіки праці для вчителів і педагогів, формуванням мережі закладів професійної підготовки та навчання й розробленням навчально-методичного забезпечення для їхньої діяльності.

На цьому етапі педагогіка праці розвивалася за такими напрямками: цілі навчання, їх аналіз у зв'язку зі змінами, які відбуваються в культурі, економіці та структурах працевлаштування; проблематика розподілу праці й виокремлення на цій підставі професій, принципів і критеріїв, які стосуються цих питань; зміст навчання, визначений на основі професійних характеристик, його підбір і структурування; питання виховання – виховання через працю; засоби праці вчителів у методиках і методичних розробках (проблемне та програмоване навчання); матеріали професієзнавства, зокрема професійного порадиництва; підвищення кваліфікації та професійне вдосконалення, пов'язані з місцем праці; відповідна організація процесів підготовки і професійного вдосконалення; проблеми контролю й оцінки навчання і професійного вдосконалення; педевтологічні проблеми (питання педагогічної майстерності), які стосуються вчителів професійних закладів освіти.

Досягненням першого етапу стало розроблення теоретико-методологічних засад педагогіки праці, публікація перших підручників із педагогіки праці, укладання і друк енциклопедичних словників із педагогіки праці, започаткування підготовки фахівців зі спеціальності «Педагогіка праці».

На завершення 80-х рр. відбулися суттєві зміни в політичному устрої країни, які визначаються як перехід від тоталітаризму до демократії. Для освіти головним завданням було відійти від комуністичної ідеології та орієнтуватися на цінності, ґрунтовані на демократизмі, гуманізмі та взаємоповазі. 1989 р. між Польщею та Європейською економічною спільнотою підписано угоду про торговельно-економічну співпрацю. Це були перші кроки до інтеграції Польщі в Європейський Союз (далі – ЄС). Нижня межа періоду 1989 р. визначена завершенням діяльності Інституту професійної підготовки. Відбулося перенесення наукових осередків педагогіки праці в провідні вищі заклади освіти Польщі.

Другий етап (1990–2003 рр.) визначили як етап розвитку педагогіки праці в контексті процесів євроінтеграції Республіки Польща. Для цього етапу визначальним є реалізація стратегічного напрямку в розвитку Польщі до ЄС, реформування освітньої політики Польщі відповідно до політики ЄС, введення нової моделі вищої освіти як трирічного ліценціату та дворічної магістратури, спроба реформування системи професійної підготовки та навчання. Започаткування імплементації ухваленого 1990 р. Закону про вищу освіту, який створював умови для автономії вищих закладів освіти, адаптації до соціальних, політичних та економічних умов. Запровадження політики фінансування наукових досліджень через систему отримання грантів згідно з ухваленням 1991 р. Законом «Про Державний комітет із наукових досліджень».

Розвиток педагогіки праці цього етапу розглядали крізь призму політики ЄС у галузі освіти і професійної підготовки фахівців; особливостей реформування в освіті та професійної підготовки фахівців Польщі; напрямів досліджень провідних науковців педагогіки праці Польщі в контексті неперервної освіти як глобальної освітньої стратегії та її законодавче забезпечення; зміни польського ринку праці під впливом процесів європейської інтеграції як викликів для педагогіки праці.

У суспільно-економічному вимірі досліджуваного етапу ознаменовано переходом від планової до ринкової економіки, збільшенням кількості безробітних, як і потреби в зміні професій чи набутті нової кваліфікації. Це вплинуло на дослідницькі проекти, перегляд напрямів наукових досліджень педагогіки праці, які дедалі частіше набувають міждисциплінарного характеру. Наприклад, серед найбільш досліджуваних проблем на стику педагогіки і психології праці вирізняють такі: вплив праці на людину і способи зарадити собі з негативними впливами; організація діяльності; зайнятість і безробіття в епоху глобалізації; професійний відбір у контексті змін ринку праці; професійні кваліфікації та компетентності; розвиток і професійне зростання; побудова кар'єри, особливо засобами освіти; професійна орієнтація, консультування та порадицтво; професійна освіта, удосконалення, навчання, самоосвіта; освіта менеджерів; майстерність у діяльності, стандарти і професійні компетентності.

Третій етап (2004–2012 рр.) – це етап європейського виміру розвитку педагогіки праці. У 2004 р. Республіка Польща стала повноправним членом Європейського Союзу. Ратифікація досягнутих домовленостей у 2003–2004 рр. і сам факт вступу РП до ЄС устотно вплинули на перетворення й адаптацію до західноєвропейських стандартів, зокрема в освіті та професійній підготовці фахівців. До вагомих документів, як визначали реформи в зазначеному напрямі, від-

носять програму «Освіта і професійна підготовка 2010», затверджену ЄС 2001 р. Реалізація положень програми мала на меті творення ефективних систем освіти і професійної підготовки фахівців з урахуванням національних освітніх традицій і регіональної кооперації. Визначальними для освіти і професійної підготовки були національні програми та реалізовані проекти, зокрема Секторальна операційна програма розвитку людського капіталу 2004–2006 рр., і її трансфер у професійне навчання; Операційна програма «Людський капітал» на 2007–2013 рр.; проект «Підготовка інноваційних програм для професійної підготовки» на 2005–2008 рр.

Основою для розвитку польського суспільства є розвиток економіки знань на засадах неперервної професійної підготовки фахівців, що втілювалося в нових напрямках наукових досліджень у педагогіці праці з огляду на поступову глобалізацію всіх сфер життя людини, лавиноподібну комп'ютеризацію та розвиток інформаційно-комунікативних технологій.

Для педагогіки праці важливим компонентом розвитку були компаративні дослідження. Дедалі більше уваги приділяється вивченню ринку праці як нової категорії педагогіки праці, взаємозв'язку і взаємовпливам освіти, професійної підготовки та вимог ринку праці. Новими об'єктами для дослідження педагогіки праці стають безробіття, мобінг, трудоголізм, трудова міграція, професійне вигорання, професійна кар'єра, місце праці, організація знань, організація, що навчається, інтелектуальний капітал. Наукова робота ведеться у напрямі вивчення та зіставлення національної термінології з термінологією країн ЄС, розроблення Національної рамки кваліфікацій, критеріїв якості професійної підготовки й навчання, модульного навчання, зв'язку між освітою, професійною та європейською освітою і ринком праці.

Четвертий етап (2013–2018 рр.) – це етап розвитку педагогіки праці в контексті глобалізаційних тенденцій під впливом досліджень американських науковців.

Висновки. Отже, концепція дослідження становлення та розвитку педагогіки праці в Республіці Польща (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.) ґрунтується на пріоритетності монографічного дослідження, а наведена чотирирівнева методологія із зазначенням підходів і методів дослідження закладає її методологічні орієнтири. Використання системного, синергетичного, культурно-історичного й аксіологічного підходів сприяє розгляду проблеми наукового пошуку з різних позицій цілісності й об'єктивності дослідження. Пропонуємо розглядати становлення та розвиток педагогіки праці в такій періодизації: 1972–1989 рр. – етап науково-організаційних засад становлення й розвитку педагогіки праці в Польській Народній Республіці; 1990–2003 рр. – етап розвитку педагогіки праці

в контексті євроінтеграції Республіки Польща; 2004–2012 рр. – етап європейського виміру розвитку педагогіки праці; 2013–2018 рр. – етап розвитку педагогіки праці в контексті глобалізаційних тенденцій.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Філософський енциклопедичний словник. Національна академія наук України. Київ, 2002. 742 с.
2. Ничкало Н. Теоретико-методологічні проблеми реформування професійно-технічної освіти. *Педагогіка і психологія*. 1997. № 3. С. 105–114.
3. Педагогіка : учебное пособие для студентов педагогических вузов и педагогических колледжей / под ред. П. Пидкасистого. Москва, 1998. 640 с.
4. Фіцула М. Педагогіка : навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. Київ, 2000. 544 с.
5. Юдин Э. Системный подход и принцип деятельности: Методологические проблемы современной науки. Москва, 1978. 391 с.
6. Словник іншомовних слів / за ред. О. Мельничука. Київ, 1985. 968 с.
7. Сурмін Ю. Майстерня вченого : підручник для науковця. Київ, 2006. 320 с.
8. Добронравова И. Синергетика: становление нелинейного мышления. Киев, 1990. 152 с.
9. Євтюк А. Синергетичні засади моделювання освітніх систем : автореф. дис. ... канд. філос. наук: 09.00.03. Київ, 2002. 20 с.
10. Князева Е., Курдюмов С. Синергетика как новое мировидение: диалог с И. Пригожиным. *Вопросы философии*. Москва, 1992. № 12. С. 2–3.
11. Чалий О. Синергетика: інтеграційні тенденції в освіті. *Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи* : монографія. Київ, 2000. С. 158–175.
12. Каган М. Системно-синергетический поход к построению современной педагогической теории. *Педагогика культуры*. 2005. № № 3–4. С. 12–21.
13. Васильєва С. Розвиток професійного статусу вчителя у вітчизняній педагогічній теорії та практиці (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.) : дис. ... докт. пед. наук: 13.00.01. Харків, 2016. 629 с.
14. Кремень В. Синергетична модель розвитку освіти як відповідь на виклики сьогодення. *Рідна школа*. 2010. № 6. С. 3–6.
15. Голубнича Л. Методологічні підходи до досліджень з педагогічної історіографії. *Вісник ЛНУ ім. Тараса Шевченка*. 2014. № 2 (285). С. 124–133.
16. Вернадский В. Избранные труды по истории науки. Москва, 1981. 360 с.
17. Петренко Л., Козак А., Коваленко С. Професійна освіта і навчання в Україні: сучасні технології управління. Дніпропетровськ, 2011. 152 с.
18. Горбунова Л. Постнекласична раціональність: трансдисциплінарний дискурс в науці і освіті. URL: [http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&image_file_name=PDF/VKhnpu_filos_2013_40\(1\)_16.pdf](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&image_file_name=PDF/VKhnpu_filos_2013_40(1)_16.pdf).
19. Задорожний Г., Колупаєва І. Людська діяльність: зміст і трансформація структури у сучасному господарському розвитку. Харків, 2009. 158 с.
20. Степин В. Теоретическое знание. Москва, 2000. 744 с.
21. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ, 1997. 376 с.
22. Сухомлинська О. Періодизація педагогічної думки в Україні: кроки до нового виміру. *Збірник наукових праць до 10-річчя АПН України*. Харків, 2002. Ч. 1. С. 37–54.
23. Гупан Н. Історіографія розвитку історико-педагогічної науки в Україні. Київ, 2000. С. 5–13.
24. Березівська Л. Організаційно-педагогічні засади реформування шкільної освіти в Україні у ХХ ст.: дис. ... докт. пед. наук: 13.00.01. Київ, 2009. 366 с.
25. Майборода В. Розвиток університетської освіти та науки в Польщі (кінець ХХ – початок ХХІ ст.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Київ, 2011. 20 с.
26. Wiatrowski Z. Początki, rozwój i aktualny stan pedagogiki pracy w Polsce. Cz. I. Relacja i refleksja ilościowa z okazji 40-lecia Pedagogiki Pracy. *Edukacja ustawicznodorosłych*. 2012. № 2. S. 7–13.